

Praksis - Düşünce ve Eylemin Birlikteliği¹

Hasan Hüseyin Aksoy

Praksis, eleştirel eğitim alanının merkezi kavramlarından birini oluşturur. Eleştirel eğitim alanına Marksizm ve Frankfurt Okulu yazarlarının Eleştirel Teoriden hareketle kazandırılan bu kavramın, eleştirel pedagoji alanı içinde Paulo Freire tarafından sıklıkla çok önem atfedilerek kullanıldığını ve eğitim alanına ilişkin olarak çözümlendiğini görebiliyoruz.

Köken anlamı (etimolojisi) 1580'lerde Ortaçağ Latince'sinde "pratik, egzersiz, eylem" anlamlarına gelen praksis (praxis) sözcüğü, Yunancadaki "yapmak, eylemek" anlamına gelen "prassein, prattein" sözcüklerinden, "pratik, eylem, yapma" anlamlarına gelen "praksis"e dönüştüğü düşünülmektedir.

Marksizm içinde praksise atfedilen önemi Marx'ın Feuerbach Üzerine Tezlerin ilkinde ve diğerlerinde olduğu gibi, özellikle de 11. Tezde görmek mümkündür. Birinci tezde Marx, o ana kadarki materyalizmin başlıca kusurunun "nesnenin, gerçekliğin, duyumluluğun, duyumsal insan faaliyeti, pratik [praxis] olarak değil, öznel olarak değil; yalnızca nesne ya da sezgi biçiminde kavranması" olduğunu ileri sürmektedir. 8. Tezde toplumsal yaşam ve pratik ilişkisi öne çıkarılır: "Toplumsal yaşam, özünde pratiktir. Teoriyi gizemciliğe saptıran gizler, ussal çözümlerini, insan pratiğinde ve bu pratiğin kavranmasında bulur." Yine, Marksizmin önemli yol göstericilerinden biri olarak sıklıkla zikredilen 11. Tezde de teori ve pratik arasında bağ sorunsallaştırılır: "Filozoflar dünyayı yalnızca değişik biçimlerde yorumladılar, oysa sorun onu değiştirmektir." (Marx, 1888/2006, 67-70).

Frankfurt Okulu öncü yazarlarından Horkheimer, teori ve pratik arasındaki ilişkinin Eleştirel Teori için merkezi olduğunu ve "eleştirel duruşun toplumsal pratiğe yöneltilmesi gerektiğini" dile getirmektedir (Wulf, 2010, 144). Eleştirel

¹ Bu yazı Eleştirel Pedagoji Dergisinde 31. sayısında yayımlanmıştır.

Teorinin sosyal bilim içinde yer bulması ile bilimsel faaliyetin kendisinin içinde gerçekleştiği sosyal koşulları ve kendisinin kullanılmasının koşullarını yansıtmak ve anlaşılabilirliğini toplumsal pratik içindeki geçerliği ile sınamak yönündeki bilim kavrayışı gelişmiştir. Frankfurt Okulu düşünürlerinden Habermas, teori/pratik ilişkisini, Horkheimer'in bıraktığı analizden daha ileri götürerek bilim, politika, toplum ve toplumun eleştirel teorisinin metodolojik boyutları konusunda katkılar sağlamıştır. Bilimsel faaliyetin içinde gerçekleştiği nesneler dünyası, konuşma ve eyleme kapasitesine sahip öznelerin üretici edimlerinin (performanslarının) bir sonucudur. Aynı zamanda, bu nesneler dünyasının kendisi onun özneleri üzerinde nesnel/somut bir güç uygular.

Eleştirel sosyoloji için Habermas'ın gerçekleştirdiği saptamalar arasındaki "öznenin bilinçli eylemini davranışa indirgemekten kaçınmak için mücadele etmek" eleştirel eğitim bilimi için de geçerli bir analiz olarak görülmüş (Wulf, 2010, 150-151), çağdaş eleştirel eğitimciler, radikal/devrimci eleştirel eğitimciler tarafından da kullanılmıştır.

Kuzey Amerikalı Eleştirel Eğitimcilerin Eleştirel Eğitimin kurucu ismi olarak gördüğü Paulo Freire, "bankacı eğitim modeli" olarak adlandırdığı geleneksel eğitim yöntemine karşıt olarak kurguladığı "problem tanımlayıcı eğitimi" "özgürleştirici bir praksis" olarak görür ve bu modelin "öğretmenlerin ve öğrencilerin otoriterliğin ve yabancılaştırıcı entelektüalizmin üstesinden gelerek eğitim sürecinin özneleri" olabilmelerini sağlamasını umar. Ancak devrimci bir toplumun uygulayabileceğini düşündüğü bu devrimci eğitim modeli diyalogcudur. Freire'nin analizlerinde "diyalog" özel bir anlam yüklenmiş, radikal bir etkileşim içinde olan "düşünme" ve "eylem" den oluşan gerçek sözdür. Biri kısmen bile feda edildiğinde diğeri zarar görecektir. "düşünme ve eylem" in oluşturduğu gerçek söz, aynı zamanda praksistir. "Bu yüzden gerçek bir söz söylemek, dünyayı dönüştürmektir." (Freire, 1991, 60-61). Freire'ye göre eylemin feda edilmesi lafazanlık, düşüncenin feda edilmesi aktivizmdir. Eylem ve düşüncenin birlikteliği ise praksistir. Freire'nin praksişi somut olarak betimlediği ve öznelerin kendilerini birlikte özgürleştirmek, insanlaştırmak, dünyayı dönüştürmek için kullandığı en temel süreç ise diyalogtur. Diyalogcu bir eğitim, diyalogun koşulları yerine getirildiğinde özgürlüğün praksişi olabilecektir.

Kaynakça

Marx, K. (1888/2006). "Feuerbach Üzerine Tezler". F. Engels. (2006). Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu. Çev. S. Belli. Ankara: Sol Yayınları içinde ss.67-70. Orijinali 1888 yılında yayınlanmıştır.

Wulf, C. (2010). Eğitim Bilimi. Yorumsamacı Yöntem, Görgül Araştırma, Eleştirel Teori. Çev. H.H. Aksoy; H.Ö. Aras ve A. Kayahan. Ankara: Dipnot Yayınları.

Freire, P. (1991). Ezilenlerin Pedagojisi. Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.